Adrian Urbańczyk

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
urbanczykadrian@gmail.com

Zmiany w organizacji podróży służbowych wywołane pandemią COVID-19 wśród pracowników krakowskich korporacji

Streszczenie

W niniejszym rozdziale przedstawiono wyniki autorskich badań dotyczących zmian w organizacji podróży służbowych spowodowanych pandemią koronawirusa. Sondaż diagnostyczny przeprowadzony został za pomocą techniki CAWI na przełomie 2020 i 2021 r. Podmiotem badań byli pracownicy korporacji w Krakowie. Próba badawcza obejmowała 183 osoby. Wyniki pozwoliły stwierdzić, że istnieją zależności między strukturą zawodową respondentów a uczestnictwem w podróżach służbowych. Wykazano również, że obecne spotkania w formie online nie stanowią alternatywy dla wyjazdów biznesowych.

Wprowadzenie

Znaczącą rolę w funkcjonowaniu wszelkiego rodzaju podmiotów gospodarczych, w tym m.in. korporacji czy określonych grup społecznych, odgrywają podróże służbowe (Borodako i in., 2015). Wskazuje się, że ideą wyjazdów w celach biznesowych jest przede wszystkim wymiana informacji, odbycie lub przeprowadzenie szkolenia bądź spotkania przy zawieraniu umów handlowych. Nie bez powodu podróże służbowe stanowią współcześnie jeden z najważniejszych celów wyjazdów. Jednak w wyniku rozwoju pandemii COVID-19 w 2020 r. krajowe i zagraniczne podróże służbowe zostały znacznie ograniczone, m.in. w krakowskich korporacjach, które mają największy udział w działalności typu BPO/SSC w Polsce.

Głównym celem pracy jest zobrazowanie wpływu pandemii koronawirusa na zmiany w sposobie organizacji podróży służbowych wśród pracowników korporacji w Krakowie. Przeprowadzono autorskie badania empiryczne, których

szczegółowa analiza pozwoliła nie tylko zrealizować cel główny pracy i odpowiedzieć na postawione pytania badawcze, ale również wskazać możliwości wyjazdów o charakterze służbowym w 2019 i 2020 r., uwzględniając m.in. stopień zawodowy, staż pracy, główny cel wyjazdu biznesowego czy podejmowane dodatkowe aktywności turystyczne w miejscu recepcji.

Przegląd literatury

Podróże służbowe w literaturze przedmiotu

Podróże służbowe są jednym z najbardziej dochodowych oraz najszybciej rozwijających się sektorów turystyki (Borodako i in., 2014). Najogólniej podróże służbowe (definiowane również jako turystyka biznesowa) można określić jako ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach służbowych nie dłużej niż rok bez przerwy poza swoim zwykłym otoczeniem (Gaworecki, 2010). W literaturze przedmiotu pojęcie turystyki biznesowej jest określane na wiele sposobów, jednak dwa nurty definicyjne są dominujące. Pierwszy z nich, behawioralny, definiuje turystykę biznesową na podstawie charakteru aktywności podmiotów interakcji. Takie podejście prezentuje Davidson (2003), który utożsamia ten rodzaj turystyki z osobami podróżującymi w celach bezpośrednio związanych z pracą zawodową. Podobne stanowisko zajmują Medlik (1995) i Bhatia (2006), traktując turystykę biznesową jako podróże odbywane przez pracowników i inne osoby w ramach ich pracy. Ponadto Davidson i Cope (2003) oraz Rogers (2008) zwracają uwagę na aspekt dobrowolności oraz fakt, że aktywność niejednokrotnie może być podejmowana w grupach; autorzy nie zaliczają jednak wyjazdów indywidualnych do turystyki biznesowej, które mimo charakteru służbowego pozbawione są dobrowolności (Nawrocka, 2013). Podejście to uzupełnia Mika (2008), który wskazuje, że indywidualny wyjazd służbowy można zaliczyć do turystyki biznesowej, jeśli zawiera element turystyczny. Oznacza to, że podróżujący powinien korzystać nie tylko z bazy hotelowej i szerzej rozumianych usług turystycznych w ramach podróży biznesowej, ale również zaspokajać swoje potrzeby rekreacyjne, poznawcze oraz te związane z rozrywką i kulturą poza obowiązkami służbowymi (Kurek, 2007).

Drugi nurt, opisowo-wyliczający, polega na identyfikacji elementów wchodzących w skład turystyki biznesowej. W takim ujęciu turystyka biznesowa obejmuje wszelkie podróże odbywane przez pracowników i inne osoby w ramach ich pracy zawodowej, czyli udział w spotkaniach, takich jak: konferencje, zjazdy, kongresy, szkolenia, seminaria, targi, wystawy, imprezy motywacyjne, zawieranie kontraktów czy szkolenia (Różycki, 2009; Celuch, 2012; Berbeka i in., 2013). W literaturze anglojęzycznej termin ten określa się mianem „turystyki MICE” (ang. *Meeting, Incentives, Conferences and Events*), w której podkreśla się planowanie podróży służbowych dużych grup, spotykających się w jednym określonym miejscu we wspólnym celu (Świątecki, 2005; Klimek, 2012). Współcześnie jednak określenie

„MICE” jest zastępowane terminem „przemysł spotkań” (Wróblewski, 2014), który z podmiotowej strony wskazuje na szerszy zakres interesariuszy, m.in. lokalną społeczność (Borodako i in., 2015).

Niektórzy autorzy prezentują ponadto w swoich badaniach podejście atrybutowe (Cooper i in., 1993; Swarbrooke, Horner, 2001; Davidson, Cope, 2003; Gołembski, 2008; Gaworecki, 2010), które odznacza się wskazaniem istotnych cech podróży służbowych, w tym m.in. małą wrażliwością na zmiany kosztów podróży, dużym uzależnieniem od ogólnej koniunktury gospodarczej, nietypowym sposobem pozyskiwania klientów, podwyższonym standardem, brakiem widocznej sezonowości czy wykorzystywaną infrastrukturą i usługami.

Szeroki zakres definicyjny i różne podejścia do tematyki podróży służbowych nie pozwalają na jej jednolitą klasyfikację. Przykładowo podział zastosowany przez Davidsona i Cope’a (2003) wskazuje, że podróże służbowe można podzielić na indywidualne podróże służbowe (np. prezentacje, konsultacje, badania) oraz turystykę biznesową (np. seminaria i konferencje, podróże motywacyjne, wystawy, targi, turystykę korporacyjną). Inny podział klasyfikacyjny przyjmuje Światowa Organizacja Turystyki UNWTO, która dzieli podróże służbowe na indywidualne oraz grupowe (Davidson, Cope, 2003). Pierwsze z nich podejmowane są przez jedną lub kilka osób w interesach. Należą do nich podróże: handlowe do innych przedsiębiorstw, odbywane w celu zawarcia kontraktów, i wizytacje, odbywane w celu wygłaszania wykładów lub dawania koncertów, związane z instalowaniem urzędów, odbywane w związku z zawodowym uprawianiem sportu oraz misje rządowe i dyplomatyczne. Z kolei wśród grupowych wyjazdów biznesowych wyróżnia się: szkolenia, seminaria, sympozja, podróże związane ze studiami oraz podróże edukacyjne, konferencje, kongresy i konwencje, podróże motywacyjne, targi i wystawy. Jak wskazuje Instytut Rynku Hotelarskiego (2008), inny podział można również spotkać w społecznej definicji turystyki biznesowej w Wikipedii. Wśród elementów składowych turystyki biznesowej wyróżnia się: podróże służbowe (związane z umowami obsługi, napraw i montażu, zawieraniem kontraktów, uczestnictwem w posiedzeniach lub penetracją nowych rynków), turystykę konferencyjno-kongresową (uczestnictwo w konferencjach, kongresach, seminariach, sympozjach i konwencjach), turystykę targową, turystykę motywacyjną, turystykę korporacyjną, udział w kursach i szkoleniach.

Z powyższej analizy wynika, że istnieje rozbieżność poglądów na istotę podróży służbowych i ich elementów składowych. Niemniej szczegółowa kwerenda literatury przedmiotu pozwala wskazać na liczne podobieństwa. W niniejszym opracowaniu za podróże służbowe przyjmuje się wszelkie wyjazdy indywidualne i grupowe w celach biznesowych, w trakcie których uczestnik korzysta z infrastruktury turystycznej danego miejsca recepcji oraz zaspokaja potrzeby turystyczne (np. rekreacyjne, kulturowo-rozrywkowe) po realizacji zadań wynikających z obowiązków zawodowych.

Podróże służbowe w dobie pandemii COVID-19

Turystyka jest jednym z sektorów bezpośrednio dotkniętych obecnym kryzysem wynikającym z pandemii koronawirusa. W związku z ogłoszeniem w Polsce od 14 marca 2020 r. stanu zagrożenia epidemiologicznego ograniczona została m.in. działalność związana z prowadzeniem obiektów noclegowych czy gastronomicznych. Ponadto ograniczenie przemieszczania się osób spowodowało spadek liczby podróżujących w celach turystycznych i służbowych (GUS, 2020). W związku z tym Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii, w oparciu o raport CDC, wskazało tymczasowe zalecenia dla pracodawców (MRPiT, 2020). Wśród nich wymienia się te, które bezpośrednio wpływają na podróże w celach biznesowych:

- oddelegowanie pracowników do wykonywania pracy w domu,
- ograniczenie liczby pracowników przebywających w zakładzie pracy w tym samym czasie,
- rezygnacja z konferencji i szkoleń (zalecana forma online na platformach inter/intranetowych),
- ograniczenie podróży służbowych i delegacji zagranicznych.

Z kolei Poland Convention Bureau oraz Polska Organizacja Turystyczna przygotowały raport zatytułowany „Raport 2020. Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce” (Raport..., 2020), który wskazuje możliwe scenariusze wpływu pandemii koronawirusa na europejską branżę spotkań. Scenariusz podstawowy zakłada obniżenie się liczby uczestników (w stosunku do 2019 r.) o 25% w 2021 r. i 5% w 2022 r. Natomiast w 2023 r. przewidywana jest znaczna poprawa. Scenariusze optymistyczne i pesymistyczne uwzględniają dwie alternatywne prognozy, które przewidują spadek liczby uczestników w przemyśle spotkań kolejno o 36% i 77% w 2021 r. Scenariusz optymistyczny zakłada powrót do regularnej organizacji spotkań w 2023 r., a scenariusz pesymistyczny w 2024 r.

Pandemia COVID-19 znacznie wpłynęła na zmiany w sposobie organizacji pracy w wielu firmach i instytucjach. Wpływ ten zauważalny jest również w krakowskich korporacjach, szczególnie w sektorach BPO/SSC (BPO – *Business Process Outsourcing*; SSC – *Shared Services Centers*). Obecnie Kraków charakteryzuje się najwyższym średnim zatrudnieniem w centrach usług (prawie 1/4 w perspektywie krajowej). W Krakowie znajduje się prawie 200 firm, a swoje biura posiadają największe światowe marki, m.in.: ABB, Accenture, BBH, Capgemini, Comarch, Hellenken, HSBC, IBM, Lufthansa, Nokia, Philip Morris, Shell czy State Street (www.korporacje.weebly.com). Mimo że krakowskie korporacje zatrudniają ponad 64 tys. osób, to jednak w dalszym ciągu rośnie zapotrzebowanie na pracowników biurowych (Kariera w finansach, 2018). Stąd też należy przyjąć, że wprowadzenie całkowitej lub częściowej pracy zdalnej spowodowało, iż większość planowanych podróży służbowych krajowych i zagranicznych, niezależnie od motywu wyjazdu, przeniosła się do sfery wirtualnej. Zjawisko to postanowiono zbadać bardziej szczegółowo w oparciu o wyniki badań własnych.

Metodyka badań

Celem głównym badań była analiza wpływu pandemii COVID-19 na zmiany w organizacji podróży służbowych wśród pracowników korporacji w Krakowie. W pracy postanowiono odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

1. Jaka jest różnica w specyfice podróży biznesowych w latach 2019 i 2020?
2. W jakim stopniu zostały ograniczone wyjazdy służbowe w 2020 r.?
3. Jakie alternatywne formy dla podróży służbowych zostały zastosowane w krakowskich korporacjach?

Materiałami badawczymi były publikacje oraz raporty z zakresu omawianej tematyki. Podmiotem badań byli pracownicy krakowskich korporacji. Badanie zostało przeprowadzone na przełomie grudnia 2020 r. i stycznia 2021 r. na grupie 183 osób. Podstawową metodą badawczą w pracy był sondaż diagnostyczny, a narzędziem autorski kwestionariusz ankiety w wersji elektronicznej, który respondenci wypełniali samodzielnie (technika CAWI). Wielkość próby nie jest reprezentatywna (przy założeniu, że wskaźnik poziomu ufności wynosi , wielkość frakcji: 0,5, błąd maksymalny: 7%, a wielkość populacji: 64 tys. osób), jednak wyniki badań i wnioski dają pogląd co do stanu poruszanej tematyki.

Wyniki badań własnych

W badaniach wzięło udział 183 pracowników, w tym 74,3% (n_1) i 5,5% (n_2) osób, które podróżowały za granicę w celach służbowych w latach 2019 (n_1) i 2020 (n_2). Wyniki badań odnośnie do struktury zawodowej ankietowanych prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Struktura zawodowa (X_u) badanych a uczestnictwo w podróżach służbowych w latach 2019–2020

Struktura zawodowa (X_u)		N=183	2019 r.		2020 r.	
			$n_1 = 136$	$n_1/N \times 100\%$	$n_2 = 10$	$n_1/n_2 \times 100\%$
Stopień zawodowy	Junior Specialist (X_1)	56	18	32,1	0	0,0
	Specialist (X_2)	85	76	89,4	0	0,0
	Senior Specialist (X_3)	27	27	100,0	5	18,5
	Management (X_4)	15	15	100,0	5	33,3
Dział firmy	Finanse (X_5)	65	42	64,6	2	3,1
	Human Resources (X_6)	48	35	72,9	1	2,1
	IT (X_7)	43	39	90,7	4	9,3
	Handel, sprzedaż (X_8)	27	20	74,1	3	11,1
Staż pracy (w latach)	<1 (X_9)	34	3	8,8	0	0,0
	1–2 (X_{10})	22	15	68,2	0	0,0
	3–5 (X_{11})	85	76	89,4	0	0,0
	>5 (X_{12})	42	42	100,0	10	23,8

Źródło: badania własne.

Zasadniczą część badań stanowił zbiór pytań dotyczących podróży służbowych respondentów, w tym:

- głównego kierunku podróży służbowej: Europa (Y_1), Azja (Y_2), Ameryka Północna (Y_3), Ameryka Południowa (Y_4);
- czasu trwania podróży służbowej: 1 dzień (Y_5), 2–3 dni (Y_6), 4–5 dni (Y_7), powyżej 5 dni (Y_8);
- odległości obiektu noclegowego od siedziby biura: poniżej 5 km (Y_9), powyżej 5 km (Y_{10});
- głównego celu uczestnictwa w podróży służbowej: kursy i szkolenia (Y_{11}), udział w konferencji (Y_{12}), udział w targach i wystawach (Y_{13}), zawieranie kontraktów (Y_{14}), związane z umowami (Y_{15});
- dodatkowej aktywności turystycznej w miejscu recepcji: brak (Y_{16}), zwiedzanie miasta (Y_{17}), zwiedzanie miasta i okolic (Y_{18});
- udziału środków własnych (pieniężnych) w podróży służbowej: poniżej 50 euro (Y_{19}), 50–100 euro (Y_{20}), powyżej 100 euro (Y_{21}).

Szczegółowe wyniki badań dotyczące wybranych elementów podróży służbowej w odniesieniu do struktury zawodowej ankietowanych przedstawia tabela 2.

W 2019 r. niespełna 75% respondentów brało udział przynajmniej jeden raz w podróży służbowej. Największy odsetek dotyczył pracowników szczebla menedżerskiego i starszego specjalisty – 100%. Z kolei wśród osób średniego szczebla podróże służbowe stanowiły prawie 90%, wśród osób niższego szczebla – około 32%. Najwięcej podróży służbowych odbyły natomiast osoby ze stażem pracy powyżej 5 lat (100%) oraz pracujące w branży IT (90,7%). Dalsza analiza badań własnych pozwala zidentyfikować następujące trendy:

- najwięcej wyjazdów w celach biznesowych odbyło się do krajów Europy, w tym głównie do Niemiec, Szwajcarii i Hiszpanii (58,8%) oraz Azji, w szczególności na Filipiny i do Japonii (30,2%);
- czas całej podróży służbowej wynosił najczęściej 2–3 dni (46,3%) oraz 4–5 dni (33,1%);
- głównym celem wyjazdu było uczestnictwo w kursach i szkoleniach (67,7%), udział w konferencjach (11,8%) oraz targach i wystawach (9,6%);
- pracownicy nocowali najczęściej w obiektach hotelowych oddalonych poniżej 5 km od lokalnego biura (74,3%);
- tylko nieliczna grupa ankietowanych nie podejmowała dodatkowej aktywności turystycznej w miejscach recepcji (12,5%); za najczęstszy powód wskazywali brak czasu ze względu na obowiązki służbowe (58,8%);
- respondenci wydawali średnio poniżej 50 euro podczas całego wyjazdu służbowego (71,3%), przede wszystkim na aktywność turystyczną po realizacji obowiązków służbowych.

Inaczej przedstawia się charakter wyjazdów służbowych w 2020 r. Świadczy o tym fakt, że tylko 7,3% badanych ponownie podróżowało w celach biznesowych. Kraje Europy stanowiły główne miejsce wyjazdów (80%), które trwały najczęściej 1 dzień (70%). Cele wyjazdu były na ogół związane z umowami (70%). Ponadto sytuacja epidemiologiczna spowodowała, że ankietowani nie podejmowali dodatkowej aktywności turystycznej, z obawy przed zachorowaniem bądź

Tabela 2. Wybrane elementy podróży służbowej (Y_j) w strukturze zawodowej (X_u) respondentów w latach 2019–2020

Elementy podróży służbowej ²	Stopień zawodowy							Branża							Staż pracy				
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₃ *	X ₄	X ₄ *	X ₅	X ₅ *	X ₆	X ₆ *	X ₇	X ₇ *	X ₈	X ₈ *	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	
Główny kierunek podróży służbowej (Y ₁ –Y ₄)																			
Y ₁	13	44	16	5	7	3	29	2	24	1	17	3	10	2	2	11	41	26	
Y ₂	4	24	9	–	4	1	10	–	7	–	18	1	6	–	1	3	27	10	
Y ₃	1	8	–	–	4	1	1	–	4	–	4	–	4	1	–	1	6	6	
Y ₄	–	–	2	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	
Czas trwania podróży służbowej (Y ₅ –Y ₈)																			
Y ₅	5	6	–	5	–	2	4	1	4	1	3	3	–	2	2	3	4	2	
Y ₆	3	48	5	–	7	1	20	1	15	–	12	1	16	–	–	3	52	8	
Y ₇	7	19	15	–	4	2	14	–	12	–	15	–	4	1	–	7	19	19	
Y ₈	3	3	7	–	4	–	4	–	4	–	9	–	–	–	1	2	1	13	
Odległość obiektu noclegowego od siedziby biura (Y ₉ –Y ₁₀)																			
Y ₉	9	58	25	5	9	5	33	2	29	1	36	4	3	3	–	9	58	34	
Y ₁₀	9	18	2	–	6	–	9	–	6	–	3	–	17	–	3	6	18	8	
Główny cel uczestnictwa w podróży służbowej (Y ₁₁ –Y ₁₅)																			
Y ₁₁	17	61	13	–	1	1	33	–	24	–	30	1	5	–	3	14	62	13	
Y ₁₂	–	4	4	–	8	–	3	–	6	–	7	–	–	–	–	–	2	14	
Y ₁₃	1	4	4	–	4	–	2	–	1	–	2	–	8	–	–	1	5	7	
Y ₁₄	–	7	2	1	–	–	–	–	2	–	–	–	7	1	–	–	7	2	
Y ₁₅	–	–	4	4	2	4	4	2	2	1	–	3	–	2	–	–	–	6	
Aktywność turystyczna w miejscu recepcji (Y ₁₆ –Y ₁₈)																			
Y ₁₆	5	8	–	4	4	5	4	2	6	1	7	4	–	–	2	3	6	6	
Y ₁₇	3	20	4	1	3	–	14	–	8	–	2	–	6	1	–	3	22	5	
Y ₁₈	10	48	23	–	8	–	24	–	21	–	30	–	14	–	1	9	48	31	
Udział środków własnych (pieniężnych) (Y ₁₉ –Y ₂₁)																			
Y ₁₉	6	55	26	5	10	5	28	5	26	1	28	4	15	3	–	6	55	36	
Y ₂₀	12	20	1	–	5	–	14	–	9	–	10	–	5	–	3	9	20	6	
Y ₂₁	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1	–	

* Dane za 2020 r.

Źródło: badania własne.

w wyniku ograniczeń wprowadzonych przez poszczególne rządy krajów. Z tego powodu pracownicy nocowali w obiektach zbiorowego zakwaterowania w odległości do 5 km od biura. Na podstawie wyników badań zaprezentowanych w powyższych tabelach można stwierdzić, że podróże służbowe wśród pracowników krakowskich korporacji zostały znacznie ograniczone w 2020 r.

W badaniach postanowiono również zapytać respondentów o formę wykonywania czynności zawodowych w dobie pandemii koronawirusa. W skali wszystkich ankietowanych ($N=183$) całkowitą pracę zdalną (z możliwością przyjazdu do biura na własną odpowiedzialność) wykonuje 86,3%, a częściową pracę zdalną

(w systemie 2–3 dni w biurze) – 9,3%. Brak możliwości pracy zdalnej deklaruje natomiast 4,4% osób. Udział w większości kursów i szkoleń, konferencji czy posiedzeń zespołu został przeniesiony do sfery wirtualnej (najczęściej za pośrednictwem aplikacji Microsoft Teams). Ponadto znaczna część osób (80,3%) wskazuje, że dzięki pracy zdalnej ma możliwość uczestnictwa w spotkaniach online, które zastąpiły wyjazdy służbowe (odsetek wśród osób niepodróżujących w celach służbowych w 2019 r. wynosił 89,4%). Tym samym osoby wykluczone z wyjazdów biznesowych mają obecnie szansę rozwoju i poznania współpracowników z innych krajów. Należy jednak przy tym dodać, że aż 77,9% osób biorących udział w wyjazdach biznesowych w 2019 r. jest zdania, że obecne formy spotkań online nie stanowią alternatywy dla podróży służbowej.

Zakończenie

Współczesny rynek turystyczny dotknięty został kryzysem spowodowanym pandemią koronawirusa. Dotyczy to nie tylko ograniczeń związanych z usługami stricte turystycznymi (np. noclegowymi, gastronomicznymi, przewodnickimi), ale również z szeroko rozumianą turystyką biznesową. Działania wprowadzone przez poszczególne rządy krajów spowodowały znaczne ograniczenia w podróżach służbowych.

W niniejszej publikacji przedstawiono wyniki autorskiego badania dotyczącego zmian organizacji podróży służbowych wywołanych pandemią COVID-19 wśród pracowników krakowskich korporacji. Cel pracy powstał w oparciu o podkreślaną w literaturze przedmiotu rolę podróży służbowych w funkcjonowaniu współczesnych podmiotów gospodarczych oraz obostrzenia w wyjazdach spowodowane rozwojem koronawirusa. W badaniach przeprowadzonych na przełomie 2020 i 2021 r. wzięły udział 183 osoby. Badanie zrealizowano za pomocą internetowego kwestionariusza ankiety.

Zebrany materiał empiryczny i jego interpretacja pozwala stwierdzić, że pandemia COVID-19 przyczyniła się do spadku zagranicznych wyjazdów służbowych respondentów. O ile w 2019 r. w podróży służbowej wzięło udział 136 ankietowanych, to w 2020 r. w celach biznesowych podróżowało tylko 10 osób. Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że pracownicy na niższych i średnich szczeblach zostali całkowicie wykluczeni z wyjazdów, bowiem cel podróży dotyczył przede wszystkim spraw związanych z zawieraniem umów. Ponadto respondenci nie podejmowali dodatkowej aktywności turystycznej, co przekłada się na mniejsze dochody społeczności obszarów recepcji. Należy również dodać, że dla większości badanych obecne formy spotkań online nie stanowią alternatywy dla podróży służbowych. Opinie te potwierdzają podstawowe założenia, że turystyka zajmuje szczególne miejsce w systemie potrzeb człowieka. Daje bowiem możliwość bezpośredniej konfrontacji różnych postaw i światopoglądów, sprzyja procesom globalizacji, a w przypadku wyjazdów w celach biznesowych – podnosi prestiż zawodu, pozwala na samorealizację oraz rozwijanie umiejętności i kompetencji zawodowych.

Literatura

- Berbeka J., Borodako K., Niemczyk A., Seweryn R. (2013). *Przemysł spotkań w Krakowie oraz Małopolsce w 2012 roku*. Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Bhatia A.K. (2006). *The Business of Tourism*. Sterling, New Delhi.
- Borodako K., Berbeka J., Rudnicki M. (2014). *Usługi specjalistyczne w turystyce biznesowej*. Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Borodako K., Berbeka J., Rudnicki M. (2015). *Zarządzanie innowacjami w przemyśle spotkań*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Celuch K. (2012). *Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce – Poland Meetings and Events Industry. Raport*. Wydawnictwo Polskiej Organizacji Turystycznej, Warszawa.
- Cooper C., Fletcher J., Gilbert D., Wanhill S. (1993). *Tourism*. Pitman Publishing, London.
- Davidson R. (2003). *Turystyka biznesowa. Konferencje, podróże motywacyjne, wystawy, turystyka korporacyjna*. Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa.
- Davidson R., Cope B. (2003). *Turystyka biznesowa. Polska Organizacja Turystyczna*, Warszawa.
- Gaworecki W.W. (2010). *Turystyka*. PWE, Warszawa.
- Gołembski G. (red.) (2008). *Nowe trendy w turystyce*. PWSZ, Sulechów.
- GUS (2020). *Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19. Informacje sygnałne* (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-polsce-w-obliczu-pandemii-covid-19,13,1.html>; dostęp: 3.01.2021).
- Instytut Rynku Hotelarskiego (2008). *Badanie pilotażowe rynku turystyki biznesowej (MICE) (województwo wielkopolskie). Metodologia oraz raport z badania* (www.prot.gda.pl/wp-content/uploads/2018/03/Badanie-pilota%C5%BCowe-rynku-turystyki-biznesowej1-1.pdf; dostęp: 19.12.2020).
- Kariera w finansach (2018). *BPO/SSC w Polsce: Kraków, czyli miasto przyszłości sektora nowoczesnych usług biznesowych* (www.karierawfinansach.pl/artukul/raporty/krakow-bpo-scc-miasto-przyszlosci; dostęp: 3.01.2021).
- Klimek K. (2012). *Turystyka biznesowa na globalnym rynku usług turystycznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Kurek W. (red.) (2007). *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Medlik S. (1995). *Leksykon podróży, turystyki i hotelarstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mika M. (2008). *Formy turystyki biznesowej*. W: W. Kurek (red.), *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 300–313.
- MRPiT (2020). *Tymczasowe zalecenia dla pracodawców w związku z koronawirusem SARS-CoV-2* (<https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologia/tymczasowe-zalecenia-dla-pracodawcow-w-zwiazku-z-koronawirusem-sars-cov-2>; dostęp: 3.01.2021).
- Nawrocka E. (2013). *Istota turystyki biznesowej, stan i czynniki jej rozwoju na przykładzie Wrocławia*. Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 41: 76–85.
- Raport 2020. *Przemysł spotkań i wydarzeń w Polsce (2020)* (https://www.pot.gov.pl/attachments/article/148/RAPORT%202020_PL_14.09.pdf; dostęp: 3.01.2021).
- Rogers T. (2008). *Conferences and Conventions*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Różycki P. (2009). *Zarys wiedzy o turystyce*. Proksenia, Kraków.
- Swarbrooke J., Horner S. (2001). *Business Travel and Tourism*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Świątecki A. (red.) (2005). *Nowy Incentive w Polsce*. ELECT Business Service & Travel, Warszawa.
- www.korporacje.weebly.com (dostęp: 3.01.2021).

Changes in the organization of business travels caused by the COVID-19 pandemic among employees of corporations in Cracow

This article presents the results of the author's research on changes in the organization of business travels caused by the coronavirus pandemic. The diagnostic survey was conducted using the CAWI technique at the turn of 2020 and 2021. The study concerned corporate employees in Krakow. The research sample included 183 people. The results of the research allowed to state that there are dependencies between the occupational structure of the respondents and participation in business travels. It has also been shown that the online meetings currently offered are not an alternative to business travel.

Translated by Adrian Urbańczyk